

FILOLOGIYA FANLARI

“MAHBUB UL-QULUB” ASARIDA O’QITUVCHI-MURABBIY TALQINI

Rahmatova Sarvinoz, Buxoro Xalqaro Universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning shaxs kamolotida ta’lim – tarbiyaning roli va ahamiyati haqida fikr bildirilgan. O’qituvchi –murabbiy faoliyati, uning kasbiy va shaxsiy sifatlari e’tirof etilgan bo’lib, ishda asosiy o’rganish obyekti sifatida “Mahbub ul-qulub” asari olingan.

Tayanch so’zlar: Ustoz-murabbiy, komillik, ilm-fan, ta’lim-tarbiya, ma’rifat, barkamol inson, shaxs kamoloti, maktab, ma’naviy me’ros.

ОБРАЗ УЧИТЕЛЯ-НАСТАВНИКА В ПРОИЗВЕДЕНИИ «МАХБУБ УЛ-КУЛУБ»

Рахматова Сарвиноз, Студентка 2-го курса направления «Теория и история педагогики»,
Бухарский международный университет

Аннотация: В данной статье изложены размышления великого мыслителя Алишера Навои о роли и значении образования и воспитания в развитии личности. Особое внимание уделено деятельности учителя-наставника, его профессиональным и личностным качествам. Основным объектом исследования в работе является произведение «*Махбуб ул-кулуб*».

Ключевые слова: Учитель-наставник, совершенство, наука, образование и воспитание, просвещение, всесторонне развитая личность, развитие личности, школа, духовное наследие.

THE CONCEPT OF TEACHER-MENTOR IN THE WORK "MAHBUB UL-QULUB"

Rahmatova Sarvinoz, Student of 2nd year, Theory and History of Pedagogy Department,
Bukhara International University

Annotation: This article discusses the thoughts of the great thinker Alisher Navoi on the role and importance of education and upbringing in personal development. The work highlights the activities of the teacher-mentor and recognizes their professional and personal qualities. The main object of study in this article is the literary work “*Mahbub ul-Qulub*”.

Keywords: Teacher-mentor, perfection, science, education and upbringing, enlightenment, well-rounded person, personal development, school, spiritual heritage.

O’tmishdagi buyuk mutafakkirlarning dono fikrlari, o’gitlari, tafakkur mevalari, ijodiy yutuqlarini o’rganish xalqimizning ma’naviy dunyosini kengaytirish bilan bir qatorda, yosh avlodning barkamol inson bo’lib yetishishida muhim vositalardan biri sanaladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Sharq mutafakkirlaridan biri, o’zbek adabiyotining zabardast siymosi, komil inson kuylovchisi, buyuk mutafakkir Alisher Navoiy merosini o’rganish, undan ta’lim-tarbiya jarayonida foydalanish har bir pedagogning vazifasi hisoblanadi.

Buyuk alloma, shoir Alisher Navoiy umuminsoniy tarbiya sohasida bir butun asar yaratmagan bo’lsa ham, o’zining bu haqidagi fikrlarini deyarli barcha ilmiy va adabiy asarlarida ifodalagan.

Alisher Navoiyning ilm-ma’rifat, ta’lim-tarbiya masalalaridagi fikrlarida insonparvarlik g’oyalari bosh o’rinda turadi. Uning fikricha, inson dunyoda hammadan yuksak, aziz va qadrlidir.

Alisher Navoiyning barcha asarlari yoshlar tarbiyasi uchun muhim xazina hisoblanadi. U o’z asarlarida har bir so’zdan unumli va o’rinli foydalana olgan. Har bir hikmati biz uchun ibratlidir. Alisher Navoiyning hayoti va merosi yoshlarda umuminsoniy fazilatlarni tarbiyalashda bizga har tomonlama namuna bo’ladi.

Ulug’ shoir o’zining ta’lim-tarbiyaga oid fikr-mulohazalari bilan barkamol avlod tarbiyasiga katta hissa qo’shdi, umuminsoniy fazilatlar to’g’risidagi fikrlari hozirgi davrimiz uchun ham muhimdir.

Har bir o’qituvchi-pedagog faoliyat yuritir ekan, berayotgan ta’lim-tarbiyasining yanada

samarali bo'lishi uchun o'z ustida muttasil ishlashi, bilimini, mahoratini o'stirishi, o'quvchilar bilan bo'ladigan munosabatlarni puxta o'ylab, ularning ko'ngligi ozor yetkazmasdan ish olib borishi lozim. Muomala madaniyati, o'zini tuta bilishini nazorat qilishi kerak. Har bir tarbiyachining dunyoqarashi uning muomalasida namoyon bo'ladi. Muomalaning asosiy vositasi – tildir. Xalqimizda shunday naql bor „Bola – shirin so'zning gadosi». Shunday ekan tarbiyachi muomala jarayonida juda ehtiyotkor bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Alisher Navoiy muomala qiluvchi shaxsning mahorati haqida shunday deydi: „Shirin so'z ko'ngillar uchun bamisoli asaldir”.

Shuning uchun ham o'qituvchi har on nutq madaniyatiga qattiq e'tibor berishi, o'zining psixologik, estetik, jismoniy, axloqiy jihatlarini namuna holatda namoyon etishi muhim. O'qituvchi o'zining pedagogik faoliyatida avvalo to'g'ri so'z bo'lishi, ishlarni adolat bilan olib borishi kerak. Bu xislat tarbiyachi bilan o'quvchi o'rtasida yaqinlikni oshiradi, chunki adolat insonlar xulqini baholovchi muhim mezondir.

Hazrat Alisher Navoiy aytganidek: „Loaqaqal bir harf o'rgatgan ustozning haqqini yuz ming ganj-u xazina bilan ham uzib bo'lmaydi”. Biz ulardan umrbod qarzdormiz.

Alisher Navoiy yoshlarga chuqur bilim berish uchun muallimlar, mudarrislar va ustoz-murabbiylarning o'zlari ham bilimli va tarbiyali bo'lishi zarurligini uqtiradi. U nodon mutassib johil domlarni tanqid etadi va o'qituvchi ma'lumotli, o'qitish yo'llarini biladigan muallim bo'lishi zarur, deydi. Masalan, „Mahbub ul-qulub” asarida maktabdorlar haqida fikr yuritir ekan, ularni o'ta qattiqqo'l, johil va ta'magirliklarini qoralaydi. Darhaqiqat, johil muallimlar gunohsiz yosh bolalarga javo qiluvchidir. U yosh bolalarning azoblashga, kaltaklashga o'rgangan, g'azabli qoshi chimirilgan gunohsizlar bilan achchiqlanishga odatlangan. Ularning ko'pchiligida ko'ngil qattiqligi va ta'b xastaligi oshkor. Buning ustiga ular aql kamligiga ham giriftor. Ular qiynash yo'li bilan bolalar ko'nglini o'zlariga rom qilmoqchi va kichkintoylarning beqaror tabiatini do'q-po'pisa bilan tartibga solmoqchi bo'ladilar. Ulardagi ko'rinib turgan qo'pollik, yosh bolalardagi kelishmagan xatti-harakatni silliqlashga yirik egovdir. Ular ishi odam qo'lidan kelmas, odam emas, balki dev qila olmas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga ojizlik qiladi. Lekin ustoz bolaga ilm va odob o'rgatadi. Darhaqiqat, muallim bu kabi hollarda yuzlab mashaqqat chekadi. Shu jihatdan olganda bolalarda uning haqi ko'p, agar shogird ulg'aygach podshohlik martabasiga erishsa ham o'z muallimiga qulluq qilsa arziydi.

Ayni o'rinda o'qituvchi mehnatining mashaqqatli ekanligini ta'kidlab o'tadi: „Uning ishi odam qo'lidan kelmas, odam emas, balki dev ham qila bilmas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga ojizlik qilardi, u esa bir to'da bolaga ilm va adab o'rgatadi, ko'rkim bunga nima yetsin.

SHunisi ham borki, u to'dada fahm-farosati ozlar bo'ladi, unday kishiga yuzlarcha mashaqqat kelsa qanday bo'ladi. Har qanday bo'lsa ham, yosh bolalarga uning haqqi ko'pdir.

Alisher Navoiy inson tafakkuri, aqli, bilimini va ilmiy bilimlarini yuksak qadrlagan. U „Bilim va donishmandlik insonning bezagidir”, deb yozadi.

A. Navoiy farzand tarbiyasiga va uni shaxs sifatida shakllantirishga katta ahamiyat berib, tarbiyalanuvchini „hayot chirog'i» deb ta'riflaydi. Farzand oilaga baxt va saodat keltiruvchi ziyodir. Uning fikricha, shaxsga kichik yoshligidanoq bilim, ma'lumot va tarbiya berishlikni ko'rsatib, o'g'il-qizlarni 6 yoshdan tarbiyachiga, muallimga berish lozim, deb hisoblaydi.

SHuningdek, Navoiy hayotda o'z ilmiga amal qilish, o'rganganlarini hayotga tadbiq etish masalasiga alohida e'tibor beradi. Masalan, u „Mahbub ul-qulub” asarida ilm o'qib uni ishlatmagan kishi, shudgor qilib dehqonchilik qilmagan yoki urug' sohib hosildan bahra olmaganga o'xshaydi, deydi.

Ilm o'qib qilmagan amal maqbul,
Dona sohib ko'tarmadi mahsul.

Olim bilim olishda barcha fanlarni o'rganishni targ'ib etadi. Bunda u olim-u fozillarni yig'ib, ular orqali ilm-fanni taraqqiy ettirishga e'tibor beradi.

Alisher Navoiyning fikricha, bilimlarni tinmay uzluksiz o'rganish zarur, bunda har qanday qiyinchiliklarni yengib o'tish muhimligini, qunt bilan ishlash, tirishqoqlik bilan harakat qilish, izchillik bilan kurash, uni oxirigacha yetkazish, chidam va sabot bilan o'rganishni ta'kidlaydi.

Demak, buyuk alloma ilm olish tamoyillarini o'z davrida to'g'ri ifodalab, hatto ta'lim tizimini

belgilab beradi: ya'ni Alisher Navoiy ta'lim tizimini o'z davrida o'quv muassasasi, madrasalarda o'qish, olim, hunarmand, san'atkorlarga shogird tushib yoki mustaqil holda ilm olish imkoniyatlaridan foydalanishni tavsiya etadi.

Alloma yoshlarga chuqur bilim berishda muallimning, mudarrislar, hamda ustoz murabbiylarning o'zlari ham bilimli va tarbiyali bo'lishi zarurligini uqtiradi. Bunday muallimlar shogirdlarni yonida yuzlari yorug' bo'lib, doimo izzatda, hurmatda bo'ladilar, deb ta'kidlaydi.

SHunday qilib biz Alisher Navoiyni pedagog-mudarris deb atashimiz mumkin. Chunki, ta'lim-tarbiya masalalariga alohida e'tibor berib, tarbiya jarayonlarini, vositalarini, talablarini ko'rsatib o'tadi. U ta'limda ilmiylik, asoslanganlik, tarixiylik kabi talablarni asos qilib olgan buyuk pedagogdir.

Chunki boqiy hayotga intilgan Navoiy fikricha, dono inson o'zining kuch-quvvatiga aql-u zakovatiga ishonadi. Shuning uchun Navoiy ilm-fanning ahamiyatini yoritib berar ekan, ilmni qorong'ulikni yoritadigan chiroq, hayot yo'lini nurafshon etadigan quyosh, odamlarning haqiqiy qiyofasini ko'rsatadigan olim sifatida ta'riflaydi. Bu fikrni „Nazm ul- javohir” asarida:

Kim olim esa nuqtada barhak de oni,
Gap bazm tuzar bihishti mutlah de oni,
Har kimsaki yo'q ilmga anga ahmoq de oni,
Majlisdagi ilm bo'lsa uchmas de oni.

Yoki ilmi, aqli odam o'z maqsadiga erishish uchun har qanday qiyinchilikka ham chidaydi, kim ilmni o'ziga tayanch qilib olsa, u hech qachon qoqilmaydi, xor bo'lmaydi va ilmning vazifasi inson baxt-saodatiga xizmat qilishdir, deb ta'kidlaydi.

Demak, Alisher Navoiy o'zining badiiy asarlari bilan bir qatorda ta'limiy –axloqiy asarlarida o'zi orzu etgan komil insonga xos axloqiy fazilatlarini deb qanoat, adolat, sahovat, himmat, muruvvat, vafo, to'g'rilik, rostgo'ylik va boshqalarni tushungan, ana shu xislatlar tarkib topgan insonga yomonlik razillik bo'lmasligi, bunday inson yashagan jamiyat ham ravnaq topishi, barcha xalq baxt-saodatga erishish mumkin, deb hisoblagan.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiyning komil insonni shakllantirishga oid fikrlari, uning ta'limiy-axloqiy qarashlari pedagogik fikr taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi.

Allomaning qarashlari o'zidan oldin o'tgan olimlarning bu boradagi ilg'or ta'limotiga, shuningdek, komil insonni tarbiyalashga oid ana'naviy Sharq xalqlari ta'lim-tarbiya yo'riqlariga asoslanadi.

Alisher Navoiy u ta'lim-tarbiya masalalariga alohida e'tibor berar ekan, tarbiya jarayonlarini, vositalarini, talablarini ko'rsatadi. U ta'limda ilmiylikka asoslanganlik tarixiylik kabi talablarni asos qilib oladi. O'z davridagi musulmon maktablarini yutuq va kamchiliklarini tahlil etadi.

Ayni o'rinda o'qituvchi mehnatining mashaqqatli ekanligini ta'kidlab o'tadi: „Uning ishi odam qo'lidan kelmas, odam emas, balki dev ham qila bilmas. Bir kuchli kishi bir yosh bolani saqlashga o'zlik qilardi, u esa bir to'da bolaga ilm va adab o'rgatadi, ko'rkim bunga nima yetsin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. Yigirma jildlik 16-jild. Toshkent, Fan 2000. 26-b.
2. Alisher Navoiy. MAT. 20 tomlik 14 –tom. T.: „Fan”, 1998, 83 –bet.
3. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. Asarlar. O'n besh tomlik. 13 tom. – Toshkent, Badiiy adabiyot nashriyoti, 1966. –189-190-betlar